

Replik till Söderbaum

Peter Söderbaum berör i sitt inlägg i detta nummer av Ekonomisk Debatt flera väsentliga frågor, som är relevanta inte bara för samhällsekonomiska kalkyler utan även för företagsekonomiska. Vår huvudinvändning är att han förbi-sett det merarbete för de politiska beslutsfattarna som hans förslag till förändringar i utredningsmannens kalkylmetodik medför. Det är en suboptimering att betrakta kalkylmetodiken isolerad från politikernas agerande.

I vilket syfte gör man en samhällsekonomisk kalkyl? Enligt vår mening skall kalkylen hjälpa politikerna att fatta ett bättre beslut i en viss praktisk fråga. Vi instämmer därför i Söderbaums understrykande av att rollfördelningen mel-

lan utredningsman och politiker är viktig. Politikerna måste under alla förhållanden lägga samman alla skäl för och emot de alternativ som de har att välja bland i *en* summa för att kunna avgöra vilket alternativ som är bäst. Ju fler olika alternativ, effektdimensioner, värderingsprofiler och måttenheter som en utredningsman för in i sin kalkyl *och låter stå kvar* även i kalkylens slutkläm, desto mer arbete lastar han över på politikern eftersom denne sedan måste göra sammanvägningen. En god samhällsekonomisk kalkylmetodik måste först och främst vara en lämplig avvägning mellan å ena sidan vad utredningsmannen skall göra och hur långt han skall gå i sin kalkyl och å andra sidan vad politikern

skall göra när han utnyttjar kalkylen.

Utifrån denna grundsyn på valet av kalkylmetodik vill vi beröra Söderbaums fem punkter. I punkt 3 tas den svåra frågan upp om att avgöra på vilken nivå det aktuella kalkylproblemet bör anses ligga. Söderbaum förordar om vi fattat honom rätt att utredningsmannen skall diskutera flera nivåer på problemet. I motsats härtill tycker vi att valet av nivå i stort sett är politikernas. I nästan varje praktisk fråga tror vi att politikerna är relativt klara över vilken nivå de anser relevant. Detta brukar framgå av utredningsdirektiven och ev offentlig debatt i frågan. Om utredningsmannen kommer med egna värderingar om vilka nivåer som berörs, och dessa markant avviker från politikernas uppfattning, försämrar han enligt vår mening kalkylen därför att han tynger den med uppgifter som politikerna finner irrelevanta. En beställd utredning om Göta Kanals ev fördjupning är t ex knappast det rätta tillfället att diskutera en förändring av huvudlinjerna i den nuvarande transportpolitiken.

I sin punkt 2 aktualiserar Söderbaum det omdiskuterade problemet om det är utredningsmannens uppgift att i en cost-benefitkalkyl "till varje pris värdera saker och ting i pengar". Samspelet utredningsman/politiker måste som vi framhållit till sist resultera i en sammanvägd summa. Om utredningsmannen inte gör sammanvägningen måste istället politikern göra den. Vem av dem är bäst skickad för uppgiften? Vi finner en klok arbetsfördelning vara att utredningsmannen gör värderingen av effekter på resursanvändningen i samhället — med restriktioner avsedda att hålla tillbaka utredningsmannens subjektiva värderingar. Hans utbildning bör ha gjort honom skolad härför. Däremot förordar vi att utredningsmannen redovisar effekterna på andra mål — t ex *inkomstfördelning, sysselsättning, miljö* — avskilt från den övriga kalkylen och ej uttryckta i pengar. Sammanvägningen av effekter på flerdimensionella mål är politikernas huvuduppgift. Den samhällsekonomiska kalkyl som vi gjort för investeringen i Göta Kanal avser sålunda till den del den uttrycks i kronor enbart effekter på resursanvändningen.

I vår artikel [Thorburn—Renck 1976] har vi lagt vikt vid de restriktioner som bör tillämpas vid kalkyleringen för att hålla tillbaka utredningsmannens egna värderingar. En sådan restriktion är att en utredningsman bör använda gängse

internationell standard för värdering — om sådan finns — och låta bli att använda egna värderingsprinciper. I punkt 4 diskuterar Söderbaum detta i fråga om värderingen av tidsvinster för människor. Han hävdar att en relevant värdering för politikerna i en konkret fråga kan avvika från den gängse standarden och att denna då ej bör följas. Vårt motargument är följande: Antag att politikerna har en något avvikande värdering. Om utredningsmannen trots detta tillämpar standarden vid värderingen, vinner man fördelen att politikerna får veta att utredningsmannens eget tyckande inte påverkat kalkylresultatet på denna punkt utan att det finns en stor grupp av utredningsmän i olika länder som i någorlunda likartade situationer funnit standardvärderingen skäligen. Kalkylen blir ur politikernas synvinkel mer objektiv. Ett frångående av gängse värderingsstandard, dvs en avvikelse från vad ett stort antal andra skickliga utredningsmän funnit skäligen, synes oss för att vinna tilltro kräva underbyggnad i form av en omfattande särskild utredning, vilken sällan kan tillfredsställande göras som en bisak i en större kalkyl.

Vår grundsyn på en samhällsekonomisk kalkyl som en fråga om samspel mellan utredningsmannen och politikerna sätts på sin spets i punkten 5 där Söderbaum pläderar för särskiljande av effekter av olika slag och under olika tidsperioder snarare än aggregering. Vi är helt ense med Söderbaum om att kalkyldelen sedd som en isolerad produkt blir mångsidigare och mer nyanserad på detta sätt, men vi tror inte att en sådan kalkyl bidrar till huvudsyftet att ge ett bättre politiskt beslut. Effektprofiler, värderingsprofiler och positionsanalys kan liksom cost-benefitkalkyler vara väsentliga hjälpmedel för att nyansera och fördjupa kalkylens informationsinnehåll. Men man får ej glömma kalkylens huvudsyfte. Det är ingen förbättring att göra kalkylen så specificerad och detaljerad att den blir värdelös för politikerna därför att den ställer orealistiska krav på dem.

Professor *Thomas Thorburn*
Handelshögskolan i Stockholm
och ekon lic *Olle Renck*
Industriens Utredningsinstitut

Referenser

Thorburn, T., och Renck, O., [1976], "Göta kanals utbyggnad — en diskussion av samhällsekonomisk kalkylmetodik", *Ekonomisk Debatt*, årg 4, nr 3